

MÄLESTADES HELLAR GRABBIT

(22. IX 1929 – 28. VII 2018)

Foto Kalju Suur

Pikki aastaid olime Hellariga kirjasõbrad, enne kui õnnestus Eestis kokku saada. Nagu tõendab meie kirjadest kokku pandud raamat „Sõprade kirjad on su poole teel”,¹ kirjutasin temale ise 1965. aastal pärast seda, kui olin Andres Ehinilt tema aadressi saanud ja teadsin, et Hellariga on võimalik vahetuskaupa – raamatuid raamatute vastu – teha. Mis, nagu teada, ka suurepäraselt korda läks. Sain Hellarilt kümneid raamatuid ja oli piinlik ka, et inimene, kelle teenistus, nagu ta ise nimetas, polnud eriti suur, nii palju raha kulutab. Meilt polnud nii palju, mida saata, ja meil olid raamatud ju ka väga odavad. Hiljem, juba uuel Eesti ajal, seletas Hellar mulle, et raa-

¹ Sõprade kirjad on su poole teel. Jaan Kaplinski ja Hellar Grabbi kirjavahetus 1965–1991. Koost Sirje Olesk. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, 2013.

matute muretsemist-saatmist toetanud ei keegi muu kui CIA, kes leidis, et sidemeid raudeesriide tagustega tuleb soodustada. Hää, et meie KGB seda ei teadnud. Või kui teadis, vahele ei seganud. Igatahes oli Hellarilt või tema vahendusel saadud raamatutest mulle suur abi ja nende mõju on ilmselt tunda ka mu loomingus. Tema (ja luurevalitsuse?) abita oleksid vaevalt sündinud luuletused indiaani ja zeni motiividega.

Hellari kaudu sain kontakti teiste nooremate väliseesti literaatidega, inimestega, keda ühendas ajakiri Mana, mille väljaandmisega tema tegeles. Nii tekkis kirjavahetus kahe Ivariga – Ivar Grünthaliga ja Ivar Ivaskiga, kes olid mulle samuti olulised. Grabbi, Grünthal ja teised „manalased” elasid kahes maailmas, olid leidnud endale ka koha uuel asukohamaal, ei olnud kinni sõjaeelses Eestis nagu enamik vanema põlve haritlasi. Nii sain nende kaudu ühenduse laiema maailmaga. Hiljem vahetasime kirju ka Rein Taageperaga ja Jaan Puhveliga. Need kontaktid tekkisid otse või kaudselt ikka tänu Hellarile.

Mõtlen nüüd, et XX aastasaja lõpul kordus omal moel see mis aastasaja alguses – nooremate väliseestlaste ja nende toel laiema maailma elu ja kultuuriga ühenduse leidnud kodueesti vaimu- inimesed algatasid midagi, mida võiks peaaegu nimetada teiseks Noor-Eestiks. Olid ju nooreestlasedki need, kes said hariduse või täiendasid end võimaluste piirides Soomes, Saksas või Prantsusmaal. Konflikt väliseestlaste noorema

ja vanema põlvkonna vahel meenutab konflikti nooreestlaste ja nende vastaste vahel. Mõni Grünthali vemmälvärss, kus lajatatakse Arvo Mägile, meenutab Gustav Suitsu sarkasmi Martin Lipu mulina ja muistse Eesti vöökirja kohta. Paralleele võib näha ka selles, et nooreestlased kaldusid, kes rohkem, kes vähem konservatiivide-klerikaalide õuduseks sotsialismuse poole, „manalased” otsisid sidemeid ENSV-s elavate haritlastega, ega põlanud isegi suhtlemist VEKSA-ga. Missugust eneseületamist see suhtlemine nõudis, mõistame lugedes Grabbi mälestusi Eestis-käikudest.

Eesti kultuur oleks muidugi võitnud palju, kui nii vanemad kui nooremad pagulased oleksid saanud varem siia tagasi tulla ja oma tööd jätkata. Paraku pidas Nõukogude Liit kaua vastu ja enamik Läänes elavatest kultuuritegelastest enam siia ei jõudnud. Seda olulisem oli nooremate inimeste valmisolek otsida sidemeid siinsete vaimuinimestega. Nii ei katkenud kultuurisidemed ja kultuuri järjepidevus päriselt. Siin on teeneid nii säälsel kirjanikel kui inimestel, kes suutsid seda loomingut publitseerida,

analüüsida ja tutvustada ka siinpool vahetevahel hõredaks kuluvat raud-eesriiet. Hellar Grabbi oli kahtlemata ka kirjanik: tema memuaaridel ja kirjadel on püsiväärtust. Ent olulisem on tema töö „kultuurimänerina”, sidemete loojana ja hoidjana, siinsete inimeste varustajana raamatute ja informatsiooni niga. Ning muidugi Mana, mida ta andis välja ligi kolmkümmend aastat: 1965–1995. Mana viimane number ilmus juba Eestis, mis ilusti tähistab seda, et vähemalt kirjanduse ja muude kunstide valdas ei olnud Kodu- ja Välis-Eesti vahel lõhet, oli üks kultuur, mille hoidmisel ja loomisel on suure töö teinud ja vahel ka suurt vaeva näinud paljud inimesed meil ja mujal. Hellarile oleme tänu võlgu meie kõik, eriti muidugi need, kelleni tema vahendusel jõudis Eestisse palju värsket vaimuvara. Ja muidugi ka need väliseestlased, kes niimoodi avastasid, et eestlus ei tähenda vaid nostalgitsemist, vaid on midagi elavat ja uuenevat koos muu maailmaga.

JAAN KAPLINSKI